

עם המדריך באיזורו

(ביקור בכפר-גליקסון ובגן-שמואל)

באופן ארעי בהרצליה. עם העליה לנקודת ההתיישבות (בקיבת היישוב הקבוע דהיום) בשנת 1939, מנה העדר 14 פרות, וכשעברו ב־1944 לנקודת היישוב הקבועה היו כבר ברפת 25 פרות ישראליות ("מעורבות"). תוך מגמה להגדיל את העדר בקצב מוחש, מבלי לסכן הון השקעה גדול, נרכשו בשנת 1945 פרות טורקיות עיראקיות לשם הכלאה בפר הולנדי. תנובת הטורקיות האלה נעה בין 1500 ל־1800 ק"ג חלב עם שומן שלמעלה מ־4%. המבכירות, צאצאי ההכלאה הזו, הניבו בתקופתן הראשונה תנובות שבין 3000 ל־4200 ק"ג. העדר גדל בהדרגה, תנובתו עלתה, ובשנת 1950 הגיעה התנובה הממוצעת ל־5200 ק"ג.

בגלל סיבות שונות, ובעיקר בגלל הקשיים בייצור מספוא במשק בצורה ראנטאבילית, חוסל עדר החלב לחלוטין, ובמקומו הוקם בשנת 1957 עדר בקר לבשר ("אמהות") מקומיות ויוגוסלביות ופר מגזע ברהמה). קיוו שערך זה יוכל להתקיים ולשאת את עצמו כשעיקר מזונותיו יבואו משטחי המרעה הטבעי הנרחבים שבסביבת המשק. אולם גם מקור אספקה זה הלך והצטמצם בקצב מהיר, ובסופו של דבר נתברר שגם את העדר הזה צריך לחסל מחמת אי־ראנטאביליותו.

בשנת 1962 הוחלט, בהתאם לתיכנון ביסוס־המשק, לכוון מחדש עדר לחלב. הוקמו הסככות הקונבנציונאליות ושאר המבנים ונרכשו תוך חודש אחד בערך, במשקים שונים (בעיקר במושבים שבמרחב פעולת אגודת "און") 54 מבכירות ו־6 פרות. בביצוע הרכישה נעזר המשק בהדרכת עובדי הסוכנות (מציינים לטובה את עזרתו התכניתית של הח' רוניקוב) וכמובן — בהדרכתו של מדריך האיזור, הרי הוא הח' מוטק. בשנת 1963 נקנו שוב 27 עגלות הרות וכן ניקנו בהמות אחדות גם בשנת 64/65; ומאז — נפסקו הקניות והעדר גדל ומתפתח מצאצאי הפרות הנ"ל. בשעת ביקורנו במאוס 1968 התקיימו עוד מכל הבהמות הקניות מהחוף 47 פרות. וכאן אולי המקום

בפגישות מקריות עם הח' מוטק (מרדכי) יוספזון מגן־שמואל, המשמש כיום מדריך בלישי־כת חדרה של שה"מ, נתבעתי על ידו מדי פעם לבקר באיזורו, תוך הבטחה שיש לו "משהו" להראות לי שיענין אותי באופן מיוחד. סוף־סוף נועדנו לפגישה ב־3 לחדש מאוס, בילינו יחד בביקורים במשך 2 ימים בשני משקים — בכפר־גליקסון ובגן־שמואל, ואמנם נוכחתי שהבטחותיו של מוטק נתמלאו במלואן ונתעשרתי ברשמים מעניינים למדי.

עצם הביקור בחברת מדריך כמו מוטק, שיש לו קונטאקט חי עם הנוקמים להדרכתו ונהנה מאימונם, גרם לי הנאה רבה ואיפשר לי להתרשם מהמצב בכללותו ומהדברים המיוחדים שבכל שלוחה של הענף בבכירות ובצורה תמציתית ביותר.

נספר על הדברים לפי מהלך הביקור בכל משק לחד.

כפר-גליקסון

אני הייתי, כמובן, בחזקת האורח; שאלתי את את שאלותי מהעובדים ומוטק שימש בתפקיד מזכיר נאמן, מעיר ומוסיף את הערותיו לשאלותי תי ולתשובות העובדים; ואני רשאי להניח שהדברים המובאים להלן תואמים את הרושם של שנינו, של האורח ושל המדריך מטעם שה"מ גם יחד.

על חולדות העדר

מבין צוות העובדים היכרתי רק את הח' פרקו, מאחד הביקורים "הקדומים" שלי במשקים (לא בנקודת היישוב הנוכחית) ושאלתי הרא־שונה שהפניתי אליו היתה: מהי ה"היסטוריה" של הענף אצלכם, כיוון שידוע לי על השתלשלות בלתי רגילה בכינונו במשקם־קיבוצכם מאז היאחזותכם הארעית בהרצליה?

הנה מה שסופר לנו: את הפרות הראשונות ("מעורבות") רכש הקיבוץ ב־1936, כשישבו

הלידה היה בס"ה 6; 3 מקרים בפרות ו-3 מקרים בלידות של מבכירות. (אגב — מאוקטובר 1967 עד יום ביקורנו במארס 1968 היו 60 המלטות ומקרי המוות בלידה היו 2 — אחד אצל פרה ואחד אצל מבכירה). עדר הפרות, כמקובל בכל העדרים הקיבוציים, מחולק לקבוצות שונות בהתאם לרמות ההנבה ותיכנון ההזנה. עברנו על כל הקבוצות, התעכבנו לעתים ליד אי-אלו פרות מתבלטות במשהו מיוחד, והרושם הכללי מהמראה הכללי של הבהמות, מעטיניהן, ומתור פעה נוספת חשובה למדי — מניקיון — היה מהנה עד מאד. ראית לנגד עיניך פרות יפות ממש, שבעות (בלתי מצומקות), אף בין אלה שעמדו אז בקבוצה א', שתנובתן היומית היתה 30 +. הופעת ה"שובע" הזה, אף בגבוהות התנור בה, הפתיעה (על כל פנים אותי) ושאלתי את מרכז הענף כיצד הם משיגים זאת; תשובתו היתה: בהתאם לעצתו והוראותיו של מוטק משרתים לדחוס גם בפרות אלה עד כמה שאפשר יותר מספוא גם, ואם אין שחת או תחמיץ תירס במנות מלאות, יעץ להם מוטק אף להגיש קש באיבוסים להשבעה מלאה והפרות גם אוכלות אותו ברצון.

הנקיון הגופני של הפרות בא להן מהמרבץ היבש. בימי גשם מרפדים מדי יום ביומו. אף-על-פי שאין במשק זה שדות פלחה, כי הוא כולו משק-שלחין, קנו בתשכ"ז בכסף מלא 400 טונות קש לריפוד ולהזנה וכן גם מרפדים בפסולת כותנה, ומתקבל הרושם שהדבר משתלם מכל הבחינות, כי לעת-עתה יש במשק זה ערך מלא גם לזבל האורגאני, ואין הוא מופיע כ"מיטרד" כבמשקים רבים בארץ. כמות חומר הריפוד לראש מבוגר בשנה — כ-1200 ק"ג.

נתרשמנו טוב גם מהעגלות, לגיליהן השונים, פרט לאלה שהיו במשבר המעבר בגיל הגמילה, כי גומלים כאן את הוולדות בגיל של 6 שבועות וכמות החלב המלא שמגמיעים נעה סביב 240—280 ליטר (אין משתמשים עכשיו בתחליפי-חלב להגמעה, כיוון שיש גם במשק זה "עודפי חלב" בשיעורים מצומצמים). לאחר שהעגלות מתגברות על משבר הגמילה, הן נראות במצב תקין ומפותח למדי, מהגיל של 5 חודשים ועד

לציון ההישג המיוחד שבפיתוח פרת החלב בארץ בתקופה של 40 השנים, למרות הקשיים שעמדו לפניהם בשנים הראשונות. עדר כפר גליקסון, ועוד ידובר להלן על טיבו, שהוקם תוך זמן כה קצר מ"תוצרת הארץ" בלבד, הוא עדות מכשנעת להישגיהם של בוקרי הארץ.

כוונת המשק היתה להגדיל את עדר החולבות עד ל-180 חולבות; והינה באה צרת "מיכ" סות הייצור" וקיצצה את הכנפיים. אושרה למשק זה מיכסת ייצור של 700,000 ליטר ומשום כך עליו להסתפק לע"ע בקיום עדר חולבות של 115—120 ראש. מרכז הענף התאונן על קיפוח זה במיכסה, ולאחר סיוורנו ברפתים והתרשמות מאיכות העדר ומהטיפול בו, ייתכן שאמנם נגרם אי-צדק מסויים בבלימת התרחבותו של העדר — גם מבחינת קיפוח הכנסותיו של המשק מייצור מוגדל של חלב וגם מבחינת קידום הטיפוח והשבחת עדר החלב בהיקפו הארצי. ידובר על כך עם סיכום הרשמים מהסיור בכל הרפתים, מההסתכלות בפרות, מעיון כתובות וכו' וכו'.

העדר כיום

ב-1.10.67 היו בעדר:

123 פרות
50 עגלות הרות
58 עגלות מעל לשנה
11 עגלות עד חודשיים
26 עגלי מרבק מעל חודשיים
8 עגלים עד חודשיים
2 פרים.

במשך שנת תשכ"ז גדל עדר הפרות ב-9 ראש בלבד, כי הוצאת פרות ומבכירות הוגברה מטעמים שונים ובייחוד מחמת החשש של העברה על המיכסה והתהוות עודפי-חלב שעלולים לגרום להפסדים כספיים ניכרים. בציון סיבות היציאה של הבהמות תופסים את המקומות הראשונים — "בירור", אי-התעברות והפלות; מסיבת מחלות עטין הוצאו רק 2 פרות, וזוהי תופעה משמחת, ביידענו מהו היקף ההפסדים בפרות בארצנו מחמת מחלה זו.

בשנת תשכ"ז המליטו בעדר כפר גליקסון 84 פרות ו-46 עגלות ומספר מקרי המוות בשעת

נעיין קודם כל בתנובות השנתיות הממוצעות. החל משנת תשכ"ד ועד תשכ"ז.

פרטים	השנים	תשכ"ד	תשכ"ה	תשכ"ו	תשכ"ז
פרות בממוצע שנתי	66.3	73.5	91.3	116.3	
תנובת החלב, ק"ג	6347	7015	6570	6585	
תנובת השומן, ק"ג	209	232	226	233	
% השומן הממוצע	3.30	3.31	3.44	3.54	

נסתפק בשתי הערות בלבד, הראויות לתשור מתלב לגבי הטבלה הנ"ל: (1) תנובה ממוצעת שלמעלה מ-6000 ק"ג כעבור פחות משנתיים מכינון העדר (ורובו ממבכירות); (2) העליה בשיעור השומן הממוצע מ-3.30 בתשכ"ד ל-3.54 בתשכ"ז.

ועכשיו נביא את הנתונים על תנובות תקופתיות שרוכזו בתשכ"ז, כשהפרות ממויינות לשלושה סוגים על יסוד מספר תחלובותיהן.

ס.ס. פרות	מ.ס. תחלובות	חלב ק"ג	שומן ק"ג	שומן %	ימי חליבה	שומן ליום גרמים	חלב ליום ק"ג
33	+3	7849	267	3.40	309	864	25.5
24	2	6913	241	3.49	298	808	23.0
32	1	5707	192	3.36	313	609	18.2

רות המבוגרות (מתחלובת 4 ועד תחלובת 8) התנוודו בין מאקסימום של 11,220 ק"ג חלב ומינימום של 6212 ק"ג. הרוב המכריע שבקבוצה זו של הפרות הניב תנובות שנעו בין 7500 ק"ג ל-9500 ק"ג. באשר לשיעור השומן, נתגלו בקבוצה זו רק 3 "יוצאות דופן" שהניבו חלב עם אחוז שומן שלמעטה מ-3; הרוב הגדול של הפרות הניב חלב שהכיל למעלה מ-3.5%, ו-4 פרות — אף הניבו חלב עם שומן בגבולות 4%. תנובות "שיא-יומי" (חד-פעמי) נעו בין מאקסימום של 51 ק"ג למינימום של 32 ק"ג. רשימה מפורטת זו של סיכומי התנובות האינדיווידואליות, כשבאחד הטורים שלה רשום גם, השיא היומי, עשויה לספק נתונים מעניינים לשם הסקת מסקנות בדבר הקשר שבין הסך-הכול של התנובה לבין אותו שיא. נסתפק בהזדמנות

לגיל ההמלטה, אם כי הזנתן מברצת בגבולות הנורמות הרגילות ואין "מפסמים" אותן במ"מ בשום שלב של הגדילה. (ראה תמונת השער).

כאמור, עדר החלב בכפר גליקסון הינו "עדר צעיר" מבחינת שנות-קיומו והתפתחותו במשק, ומן הראוי הוא להצביע על הישגו המיוחד מבחינת ערכו הטיפוחי הארצי: מהעיון בסיכומי התנובות התקופתיות של 84 פרה למדנו לדעת ש-6 פרות זכו בתואר של "עתודה"!

תנובת העדר

ניתנה לנו האפשרות לעיין ברשימות על תנובות שנתיות ממוצעות וכן ברשימת תנובות תקופתיות אינדיווידואליות. אנו מניחים שבוקרי הארץ ימצאו ענין בנתונים על כושר ההנבה של העדר, ושוב — מתוך ציון עובדת "צעירותו" של הענף במשק זה.

הערה פרטית של י.ע. לתוצאות הנ"ל, כי הח' מוטק אינו מסכים לתוכנה: בדרך כלל אפשר להתרשם לטובה מהעליה ההדרגתית בתנובה מתקופת תחלובת הראשונה ועד לתנובות של גיל הבגרות, אולם בעיני "קונסארוואטור" כמוני ניראות התנובות הגבוהות של הפרות בתחלובות א' ו-ב' גבוהות מדי מבחינות מסוימות, שלא כאן המקום להתעכב עליהן במפורט. זוהי בעייה ארצית כללית, ויתכן שתימצא עוד הזדמנות לדון בשאלה זו במפורט לאחר ריכוז חומר מעורים רבים. מובן שבעיני "מאקסימאליסטים" תיראה בוודאי התנובה הממוצעת של מבכירות עדר כפר-גליקסון כנחותה-דרגה במידה מסוימת, ואני כבר חש בחיך הביקורתי שלהם, בקראם את הערת זו.

אין אפשרות להביא כאן רשימות או טבלאות נוספות על התנובות האינדיווידואליות של הפרות, אולם תוך עיון בהן אפשר לסכם אי-אלו עובדות שיעידו על איכותו הגבוהה של העדר מבחינת כושר ההנבה. מהרשימה המפורטת של 84 הפרות ניתן להסיק שתנובותיהן של 28 הפ-

מובן מאליו שבעיית עימות השיא היומי עם ס"ה התנובה טעונה מחקר יסודי (הבאת הנתונים למכנה אחיד וכו'); בעייה זו מופיעה בחריפות ובדרגות שונות ברובם של עדרי החלב בעולם, ובצורה חריפה ובולטת ביותר — בארצנו. בסיכום הרושם מכוסר ההנבה של עדר כפר גליקסון, הרי נתברר לנו שהוא ברמה גבוהה למדי, ויתכן שגם למימשק הענף ושיטת ההזנה יש חלק נכבד בהבולטת כושר הנבה זה. הנאה ו"הבריא" מכמה וכמה בחינות.

ההזנה

בשנת תשכ"ז הסתכמה האספקה לעדר כולו כדלקמן:

מספוא גס

550 טונות	ירק עשב רחוס
400 "	תלתן ירוק
800 "	סלק מספוא
290 "	תחמיץ ש"ש
180 "	תחמיץ תירס
250 "	תחמיץ קודקודים
126 "	שחת

מזון מרוכז

340 טונות	מ"מ (כופתיות) לחולבות
124 "	מ"מ לעגלים (כופתיות)
30 "	סחיט יבש
50.5 "	גרעיני כותנה
21.810 ליטר	חלב מלא ליונקים
500 ק"ג	חלבית (תחליף חלב)
בס"ה צרך העדר:	
356.614 יח"מ	במספוא גס (כמפורט לעיל)
	במזונות מרוכזים
507.576 "	(בכלל זה החלב)
864.190 "	בס"ה

התצרוכת התיאוראטית (בהתאם לנורמות המקובלות) לעדר כולו הסתכמה ב־828,265 יח"מ יוצא שבביצוע ההזנה למעשה עברו על התקציב ב־35,935 יחידות־מזון (ב־4.3% בקירוב). בפירוט סוגי האספקה הגסה לא צויינה צריכת הקש משום שאי־אפשר היה לקבוע את כמותו, אף לא באומדן.

זו בהבאת דוגמה אחת; כך, למשל, אותה פרה שהצליחה להגיע לשיא היומי הדל של 32 ק"ג הניבה בתקופת חליבה בת 396 יום 9029 ק"ג חלב עם 3.56% שומן, ופרה שהמריאה לשיא של 51 ק"ג הניבה ב־404 ימי חליבה 9534 ק"ג חלב עם 3.51% שומן¹.

בקבוצת הפרות, בעלות 3 ו־2 תחלובות, הננו מוצאים תנובת מאקסימום שלמעלה מ־11,000 ק"ג ותנובת מינימום של 5157 ק"ג. בין 21 הפרות שבקבוצה זו רק אחת הניבה חלב עם שיעור שומן שלמטה מ־3%. פרה אחת מבין אלה הניבה 6748 ק"ג חלב עם 4.69% שומן ועוד פרה (בת "מותק") הניבה 9883 ק"ג עם 4.34% שומן. שיעורי השומן בשאר הפרות של קבוצה זו נעו בין מינימום של 3.06% למאקסימום של 3.77%. התנודות בשיא היומי החד־פעמי בקבוצה זו היו בין 43.4 ק"ג ל־29.7 ק"ג. תוך עימות השיא היומי עם הסך־הכול של התנובה נתקלים גם בקבוצה זו ב"קוריוזים" מסוג זה שהוזכרו לעיל.

בקבוצת המבכירות, השיאנית היא בעלת תנובה של 8316 ק"ג וה"נחשלת" הביאה בס"ה 4587 ק"ג חלב בתקופת חליבה בת 278 יום. לציון מיוחד ראוי העובדה שרק שלוש מתוך קבוצה זו הניבו חלב עם שומן שלמטה מ־3%. אחת מביניהן הניבה 6844 ק"ג חלב עם 4.39% שומן בתקופת חליבה בת 290 יום, ושיעורי השומן של הרוב המכריע של המבכירות היה מעל 3.5% בתקופות חליבה, רובן ככולן, בגבור לות 300 יום. השיא היומי המאקסימאלי היה 34 ק"ג והמינימאלי — 23 ק"ג. בקבוצה זו מתבלטת אמנם לטובה השפעת השיא היומי ההתחלתי על סך־הכל התנובה בתקופה, אבל גם כאן יש מקרים לא מעטים, בהם לא תמיד השיא היומי הגבוה יותר הביא גם את התנובה הגבוהה ביותר.

¹ אין, כמובן, לראות בדוגמה זו יסוד לקביעה כלשהי לכאן או לכאן, אבל היא מעוררת להרהורים, ורצוי היה מאוד שבפקולטה לחקלאות תבוצע על ידי מישחו "עבודת גמר" או "עבודת דוקטור" בנושא זה, לאחר ריכוז נתונים מפורטים ורבים ככל האפשר; יתכן מאוד שהמסקנות ממחקר כזה יהיו בעלי חשיבות רבה גם מבחינה כלכלית.

השיטה בביצוע ההזנה למעשה

בחזרת הפרות, כאמור לעיל, נהוגה החלוקה לקבוצות. בשעת ביקורנו נמסר לנו שמנות המזון בקבוצות הפרות השונות היו באותו חודש כדל-קמן:

קבוצה א' (תנובות חלב 30 +)

2 יח"מ תחמיץ תירס

1 ק"ג שחת אספסת

קש להשבעה

3 ק"ג סחיט יבש

2 ק"ג גרעיני כותנה

10 ק"ג מ"מ (כופתיות)

קבוצה ב' (תנובות חלב שבין 20 ל-30 ק"ג)

מנת המספוא הגס, כבקבוצה א' ;

המ"מ מהסוגים הנ"ל מוגש בהתאם לסימון מיוחד של הפרות

קבוצה ג' ומתיבשות

מנת המספוא הגס כנל ; מנת המ"מ — 7-6 ק"ג.

קבוצת הפרות היבשות

מנת המספוא הגס כנ"ל ; מנת המ"מ — 6 ק"ג בס"ה.

קיימת עוד קבוצה מיוחדת, והיא — קבוצת המבכירות, שמוחזקות לחד במשך כל תקופת החליבה הראשונה.

כידוע, מספקים המכונים המרכזיים תערובות המ"מ (כופתיות) בהרכבים שונים (לחולבות, לפיטום וכ'), והנה נמסר לנו ע"י עובדי כפר-גליקסון שהם מגישים לפרות מנת מ"מ שמצטרפת מ-50% של כופתיות לחולבות, עם תכולת חלבון של 13%, ו-50% כופתיות, המיועדות לעגלי המרבץ. שיטה זו של צירוף שני סוגי הכופתיות הם הנהיגו בהתאם להצעתו של המדריך שלהם, הח' מותק, ומהניסיון עד עתה הם נוכחו שלא נגרמה פחיתה כלשהי בתנובה, אולם השיגו הוזלה מסויימת במחיר המ"מ, הנצרך על ידי עדר החולבות. הח' מוטק ביסס את הצעתו הנ"ל גם על כך שההזנה לפי הנהוג הקודם סיפקה את

החלבון בגודש רב, דבר זה אינו רצוי לדעתו מבחינה פיסיוולוגית.

את העגלות, מהגמילה ועד להמלטתן הרא-שונה, מזינים בהתאם לשלבי הגדילה והגיל, מהגמילה ועד לגיל של 7 חודשים מגדילים את מנת המ"מ בהדרגה עד ל-4-3 ק"ג והשחת של אספסת מוגשת להן ללא הגבלה. מספוא ירוק, תחמיצים או תלתן ירוק מוגשים לעגלות שבגיל שלמעלה מ-7 חודשים, כשמנת המ"מ שלהן מופ-חתת ל-2 ק"ג ביום, ואז גם חוסכים בשחת. בעברנו ליד קבוצות עגלות שבגיל מעל לשנה נאמר לנו שהמנה שלהן (בשעת ביקורנו) הצ-טרפה מ-12 ק"ג תחמיץ ש"ש, 2 ק"ג מ"מ וקש להשבעה. בהסתכלנו בעגלות האלה נתרשמנו שהן במצב גופני טוב למדי, לא שמנות.

בשאלת הזנת העגלות התנהל וויכוח (לפני כשנתיים) בין העובדים והמדריך שלהם. גם כאן, כבמשקים אחרים, "פיטמו" את העגלות במנות גדושות של מ"מ (4 ק"ג ליום), ולקראת ההמלטה, כשמנת "הכנת" היתה גם גדולה מהנ"ל, הן היו שמנות מאוד ומשום כך גם נתנסו באכזבות קשות, כגון — ריבוי מקרי לידה קשים ותנובות חלב מופחתות בתקופת חליבתן הראשונה. נשמעו איפוא לעצתו של המדריך שלהם וצימצמו את מנות העגלות בהתאם לנ"ל.

ראינו גם את העגלות שעמדו ב"הכנה" ; מנת המ"מ של אלה היא 4 ק"ג לכל היותר ; הן מפותחות יפה בהתאם לגילן ואינן שמנות. גיל ההמלטה הראשונה שלהן הוא סביב 24 חודש.

השתא עומדים לערוך ניסוי ברעיית העגלות בשטח מרעה טבעי שליד המשק, המשתרע על 1000 דונם. המרעה מגודר ומחולק ל-4 חלקות בנות 250 דונם כל חלקה. שטח זה אינו ראוי לעיבוד, בחלקו גם מיוער, אבל הוא מצמיח דשא בעל ערך מזוני, לאחר שנעשו בו פעולות השב-חה (שיזור, דישונים ועוד). יוצאו למרעה הזה את כל העגלות שמגיל 7 חודשים ומעלה וישא-רון בו יום ולילה במשך כ-5 חודשים. אם ניסיון הרעיה יצליח, הרי תושג הוזלה ניכרת בגידול העגלות.

לרפתים. הם אמרו בכל הפשטות ששיטה זו מונעת בזבוז וקילקול של תחמיץ, משום שוויתור על עזרתם של עובדים „בלתי רפתיים“ בביצוע ההספקה של התחמיץ.

ענף המרבק

עד לפני שנה לא גידלו ולא פיטמו עגלים מחמת חוסר שיכון, ורק עכשיו יתחילו בפיתוח הענף בצורה מתוקנת. מתכוונים לבנות סככה עם ריצפת-חריצים, כנהוג בהרבה משקים, אף על פי שלדעתם — החזקת עגלי המרבק על ריפוד עמוק היתה מביאה וודאי לתוספת משקל טובה יותר. החשש הוא — מחירי הקש לריפוד, שעולים לעתים להיות גבוהים מדי.

כבר עכשיו מחזיקים עגלים בבנין ישן, אבל מצבם והתפתחותם אינם משביעים רצון מחמת תנאי שיכון בלתי נוחים, שאינם מאפשרים הפרדה לפי הגילים, והחזקתם בקבוצות קטנות. עד עתה הספיקו כבר להוציא לשוק מספר מסויים של עגלים בני-שנה ומשקלם ברוטו נע סביב 420 ק"ג. עיקר התקלה בענף במצבו של היום הוא (לדעת העובדים) — ביזבוז של מזון.

צוות העובדים

עסוקים בעבודה באופן קבוע 7 עובדים. כמרכז משמש הח' פרקו, שהינו „הוותיק“ והמתמיד במקצוע הזה מראשית כינון הענף. בצוות העובדים נתקיים כעין „קיבוץ גלויות“ וישנו אפילו בא-כוח אורוגואי ביניהם. בנוסף לצוות הקבוע ישנם עוד במשק 8 חברים שמשמרים כעין „חיל-מילואים“ לשבתות, לחגים ול-תורניות בעבודות לילה ברפת. בין עובדי הענף אין חלוקה ל„מומחים“ בהתאם לתפקידים השונים שיש למלאם; כל חברי הצוות התמחו ומתמחים בכל סוגי העבודה ואין קושי בחילופין בתפקידים השונים.

על ההתעברות בעדר

נמסרו לנו תוצאות ההזרעות בתשכ"ז, כפי שהן מסוכמות ע"י „און“, ובהתאם לכך נתעברו באותה שנה 158 פרות, שהצריכו 1.6 הזרעה לראש, ו-72 עגלות, שהסתפקו ב-1.4 הזרעה לראש. מחזיקים במשק גם „פר-עזר“ ממוצא

מן הראוי לציין עוד שהמ"מ המוגש לפרות מקבוצה ג', ליבשות ולעגלות מכיל רק 8.4% חלבון נעכל, וגם בדרך זו חוסכים „משהו“ בהוצאות ההזנה, כי הרי תערוכת זו היא זולה יותר. ביחס לטיב המספוא העירו העובדים שתחמיץ הש"ש אינו כה ערב לחיכוך של הבהמות; כן גם נוכחו בזמן האחרון שתחמיץ קדקודי-סלקסוכר — איכותו ירדה ומסבירים זאת בכך שבעבר היו נהגים לערוף את הקדקודים, אולם בימינו, שמכסחים אותם, מתלכלך חומר-גלם זה בעפר; אין מגישים תחמיץ זה לפרות כלל ומזינים בו עגלות גדולות בלבד.

מיבנים

ישנן די סככות לפרות חולבות וגם חצרות נוחות על ידן; נבנה גם מכון חליבה מטיפוס אידרה (שדרת-דג) עם 4 עמדות מכל צד ועובדים בו 2 חולבים. מתכוונים להגדיל את מכון החליבה ל-6 × 6. המבנים לבני-הבקר, וביחוד לעגלי מרבק, טעונים עדיין שיפורים והרחבה. גם מקום המלטה מיוחד טרם הוקם, אולם מתכננים לבנותו בזמן הקרוב. השגר מסולק מיד אחרי הלידה מהאם, אולם כשייבנה מקום המלטה מסודר ישאירו את הוולדות בתא האם ליום-יומיים.

את הוולדות הרכים (היונקים) מרכיזים בסכך כה מיוחדת והם מוחזקים בחורף בכלובים מרוקפים קש, ללא רצפות-חריצים או רשתות. לערמת זה אין המצב משביע רצון בשיכון העגלות שאחר הגמילה, כי מחזיקים אותן בקבוצות גדולות, בלתי ממוינות במידה מספיקה בהתאם לגיל וההתפתחות, וכמובן שבמשטר כזה, „כל דאליים גבר“ וניכר היה הקיפוח בחלשות ובצערירות יותר. דבר זה יתוקן בקרוב.

קיים גם מיכל גדול (בונקר) לתחמיץ בעל תכולה של 500 טונות חומר גלמי טרי. בביקורנו במיכל הזה הפתיענו הקיר המאונך והחלק של התחמיץ שעוד היה שמור בו; כן לא ניראו בחלק שנתפנה שיירים מפוזרים ומלוכלכים על פני תחתית המיכל. ההסבר לכך: עובדי הרפת „בעצמם ובכבודם“ מקצצים את שכבות התחמיץ בזהירות, מעמיסים על כלי ההובלה ומובילים

צוות העובדים בענף הבקר בכפר-גליקסון
עומדים מימין לשמאל: אהוד, פרקו, אורי, קרלוס
יושבים מימין לשמאל: מריו, נפתלי

צילם: מ. יוספזון

ה"עתודות" בעדר זה הוא, כאמור, די גדול באופן יחסי. אגודת "און" כבר רכשה עגלי רבייה במשק זה ונאמר לנו שישנם עוד "מועמדים" בין העגלים שראויים לתפקיד זה (באחד כזה, בן "חמדה" נודמן לנו להסתכל כשעודו בגיל היינר קות).

הרושם הטוב שמתקבל ממבנה הגוף היפה ("האקסטריאר") של פרות רבות שבעדר זה מחייב שקידה על שמירת תכונה זו ואף לשאוף לשיפורים נוספים. נדמה לנו שברביית העדר הזה צריך להקפיד באופן מיוחד על השימוש בפרים מצטיינים בהורשת אקסטריאר משופר — תכונה שאין העדר הארצי מצטיין בה עד עתה באופן מיוחד, ואשר לה נודעה חשיבות מיוחדת גם אצלנו בזמן האחרון, כשהננו מעוניינים לבסס את ריווחיותו על ענף החלב גם על היצוא של בהמות רבייה לארצות שונות.

מיוחס (בנה של אחת ה"עתודות"); בתשכ"ז נעזרו בו כ-10 מקרים קשים ובשנה שלפני זה כ-20 מקרים. נזקקים להרבעות הטבעיות לגבי פרות ומבכירות, שלא התעברו לאחר 4 הזרעות. את הוולדות, צאצאי "פר העזר" מגדלים כרגיל וישנן גם בנות שלא הכויבו כל עיקר בכושר ההנבה שלהן ובמבנה הגוף שלהן. בדרך כלל נאמר לנו שתוצאות ההרבעות הטבעיות היו לעתים מוצלחות למדי אף במקרה של "אי-התעברות" עקשנית, כשנזקקו להזרעות בלבד.

סיכום

מכל הנאמר לעיל אפשר להגיע למסקנה שאת עדר כפר-גליקסון אין לראות כ"עדר מסחרי" לייצור חלב בלבד, אלא אפשר לזכותו גם בתואר של עדר רבייה וטיפוח, שעשוי להשפיע לטובה גם על השבחה מסוימת בעדר הארצי. מספר

העדר

בגן-שמואל, כבשאר המשקים הקיבוציים, נתן גלחה בשנים האחרונות הנטיה להגדיל את העדר בקצב מזורו ככל האפשר; כך, למשל, באוקטובר 1965 היו בעדר 117 פרות ובסופה של אותה שנה (תשכ"ו) היו כבר 152 פרות; במשך שנת תשכ"ז הואטה הגדלת מספר פרות החלב, והסיבה ידועה — החשש מייצור חלב מעל למיכסה שנקבעה סופית באפריל 1967.

בתחילת שנת תשכ"ח היו בעדר:

161 פרה
25 מבכורות
26 עגלות מעל לשנה
64 עגלות מעל ל-2 חודשים
19 עגלות יונקות (עד לחודשיים)
105 עגלים, לגיליהם השונים

בס"ה 400 ראש בקר.

במשך תשכ"ז יצאו את עדר גן-שמואל 41 פרה, בכלל זה 8 פרות לאחר המלטתן הראשונה, ואלה היו הסיבות ליציאתן:

מס. היוצאות	הסיבה ליציאה
22	סלקציה ¹
9	אי-התעברות
3	הפלות
2	גוף זר
2	זיקנה
3	שונות
41	ס"ה

מבין 8 הפרות (המבכורות) שיצאו תוך תח-לובתן הראשונה — 4 סולקו מטעמי סלקציה, 2 — מחמת גוף זר, 1 — בגלל פצע ברחם ו-1 — בעקב הפלה.

ייתכן שהלחץ למנוע ייצור חלב מעל המיכסה היה אחד הגורמים החשובים בסילוק מספר

¹ נדמה לנו שהמונח "סלקציה", בו מציינים את סיבת פסילתן של פרות כה רבות, טעון הגדרה חדשה, או פירוט-יתר. בעבר היה מקובל שהסלקציה נעשית בעיקר מחמת תנוכה בלתי מספקת, ורוב המסולקות מטעם זה היו בתחלובה א' או בתחלובה ב'. כיום מציינים את הסלקציה כסיבה להוצאת פרות עתירות תנוכה שזכו להתקיים בעדר 2, 3 ואף 4 תחלובות? ברור איפוא שסילוקן של פרות כאלה מטעמי "סלקציה" טעון הנמקה מפורטת יותר.

באופן יחסי יש בעדר כפר-גליקסון גם שיעור גדול יותר של פרות בגיל מבוגר יותר, וכן מתבססות בו משפחות של "אמהות" מצטיינות, שצאצאיהן אינם מביישים את הוריהם. היתה לנו ההזדמנות לעיין בפרטים על "אמהות" אחדות מסוג זה.

ומכאן המסקנה שצריך לאפשר למשק זה להגדיל את עדרו תוך הקפדה על התכונות הטוריות שצויינו לעיל, והוא עשוי אז להגדיל את ההכנסה מייצור החלב ולשמש גם מקור לא רק לפרי-רבייה מוצלחים, אלא גם לבהמות רבייה ממין נקבה (עגלות, פרות) לעדרים אחרים בארץ, לשם השבחתם מכמה וכמה בחינות.

גן-שמואל

עדר החלב בגן-שמואל — מן הוותיקים הוא בארץ. מביקורי הראשונים, בימים ההם, כש-העדר מנה בס"ה כשתי עשרות ראשי-בקר, נודמן לי לעשות הכרה עם המנכזר דאז, החברה וד, שעשתה עלי רועם מיוחד בגישתה המעשית לבעיות הענף ובשקידתה להרחיב את ידיעותיה מהספרות המקצועית (אם איני טועה — מספרים בשפה הפולנית). בביקורים בשנים שאחר-כך, עיקר המגע שלי היה עם ח' מוטק ושאר החברים שנימנו עם צוות העובדים. מבין הבעיות שהעסיקו אותנו אז זכור עמי גם ענין ה"בוץ" בחורף בחצר הרפת, ונדמה לי שמשק גן-שמואל היה בשנים ההן בין הראשונים שעשה ניסיון להיפטר מהצרה הזו על ידי מילוי שטח החצר בשיכבה עבה של חול והידוקה במכבש כלשהו.

בביקורי הפעם, בחברת מוטק כמדריך, סקר-נותי היתה — להתרשם מהעדר בכללותו, שהגיע כבר להתרחבות ניכרת למדי; באופן מיוחד עניי-נה אותי הפגישה עם צוות צעיר של בוקרים, רובם בני-המשק, שהטילו על עצמם גם את תפקידי הניהול ומימשק הענף. כאטראקציה מיר-חדת בביקור זה שימש הקוראל, שוכה בפירסום רב בין בוקרי הארץ.

ועכשיו נספר על מה שראינו וכיצד נתר-שמנו מ"מראה-עיניים" ומהעובדות שהובאו לידיעתנו.

„פרעזר“ אין מחזיקים כאן, ורק במקרים מיוחדים נזקקים להרבעות של עגל שמגדלים לבשר, ורק לגבי פרות או עגלות שלא נתעברו אחרי 3 הזרעות. בשנת תשכ״ז, היו כ־10 מקרים כאלה. בחודש יוני (חודש המלחמה), הורבעו 3 בהמות ונתעברו.

„סוד“ ההתעברות הטובה נודע לי כששאלנו לפשר דפי הלוח היומי שהיו תלויים על הקיר ב„משרד“ מכון החליבה, כשעליהם רשומות הפרות והעגלות שיש לשים עין אליהן באופן מיוחד באותו יום לשם גילוי התאנה הצפויה אצלן. אחד מאנשי הצוות, הוא־הוא שהציע ל„נצל“ את דפי הלוח לתכלית זו, ומסתבר ש„המצאה“ כה זולה ופשוטה הצדיקה את עצמה לכל הדעות. הבילוש לתאנה הצפויה מבוצע בקפדנות ע״י אחד מצוות העובדים והוא נמשך לגבי אותה פרה במשך 2-3 ימים (כי הרי ידוע שיש תנודה ברווח־הזמן שבין תאנה אחת לבאה אחריה). נעזרים גם ב„עגל־שדיך“, שנותח להטיית איבר־המין, לשם גילוי התייחמויות. מקיי־מים רישום מדויק של תאריך התאנה הראשונה שלאחר ההמלטה. לגבי פרות שתאנתן הראשונה נתאחרה מסיבה כלשהי, מתנהלת רשימה מיוחדת, וכשמתעוררים חששות מחמת האיחור, פונים כמובן לעזרתו ועצתו של הרופא. בקיצור: האחראים לעדר גן־שמואל אינם סומכים בהפראת פרותיהם על גילוי תאנות „בדרך מקרה“ ואינם מסתפקים בהצצה בפרות „קופצות“ זו על זו, כי הרי מתוך הצצה חטופה כזו, אין גם להבחין מי היא המתייחמת למעשה. מנהג גן־שמואל ראוי לחיקוי!

פיור בעדר

ביקור ראשון אצל היונקים והעגלות לגיליהן השונים. החי ברכה מטפלת ביונקים בקביעות, וכפי שנאמר לנו — „הכל בסדר“. מרכז הענף, מאיר בראון, מצדד בכלובים ללא רצפות־חריצים. מרפדים אותם בהרבה קש וחוסכים עבודות־ניקוי רבות, כשמחזיקים את היונקים בכלובים עם רצפת־עץ. לדעתו — עיקר ההצלחה ביוני־קים — עובד קבוע ומיוחד לתפקיד זה! בשיטת שיכון זו נהגים כבר 7 שנים; מצאוה טובה

כה גדול של פרות, אף־על־פי ש„באופן רשמי“ צוינו הסיבות ליציאת כל פרה כנ״ל.

בתנועת העדר מעניינות, כמובן, גם תוצאות הלידות בכל שנה. נמסר לנו שבתשכ״ז היו בעדר גן־שמואל 182 המלטות של וולד יחיד ר־16 (!) המלטות תאומים. בס״ה נולדו 94 עגלות ר־104 עגלים. בזמן הלידה נפסדו 7 וולדות — כולם מפרות בהמלטה ב' ולמעלה מזה. כאבות ל־7 הולדות שנפסדו בלידה, שימשו 7 פרים שונים. 2 וולדות נפסדו באשמת האמהות: אצל האחת — אגן צר מדי וגם אצל עוד אחת אגן בלתי נורמאלי, והיא בכלל, „אינה יכולה להמליט בסדר“ (כדברי מרכז הענף). מקרים כה מעטים של תמותה בלידה עשויים לשמש מחמאה נאה לעובדי הענף בגן־שמואל.

גם מקרי התמותה בתקופת היינקות היו מעטים, ומן הראוי להביא את הפרטים במלואם, כפי שנמסרו לנו על ידי מרכז הענף.

תמותה בעגלות (3 בס״ה)

אחת מתה משום שנולדה חלשה

אחת — מחמת מחלת שלשול

אחת מתה מסיבה לא ידועה

תמותה בעגלים (2 בס״ה)

2 העגלים מתו מדלקת הריאות

פחת כה קטן בתקופת היינקות גם הוא ראוי לציון מיוחד. על הטיפול בוולדות, הזנתם, ואופן אחזקתם, עוד ידובר להלן.

דברים מעניינים נודעו לנו (על כל פנים לי.ע.) על שיעורי ההתעברות בעדר בתשכ״ז, ונדמה שקוראי רשימה זו ימצאו ענין מיוחד בהם. להלן הפרטים לפי חודשי השנה:

החודש	% ההתעברות	החודש	% ההתעברות
אוקטובר 67	56	אפריל 68	78
נובמבר 67	62	מאי 68	64
דצמבר 67	60	יוני 68 *	17
ינואר 68	64	יולי 68	62
פברואר 68	60	אוגוסט 68	60
מארס 68	68	ספטמבר 68	65

* רובו של צוות העובדים היה מגויס במלחמה.

מוחזקות בסככות המיוחדות להן. עד לגיל של שנה הן מקבלות כ"2-3 ק"ג מ"מ מהסוג המיועד לעגלי מרבק, מספוא ירוק של העונה, ובשעת ביקורנו — קליפות-הדר בשפע. שחת, אין מגישים — מטעמי "חיסכון", לדברי מאיר. בקבוצת העגלות הגדולות יותר מצטרפת מנת המזון מ"2 ק"ג מ"מ, מספוא ירוק, המצוי בשפע בעונה זו, קליפות-הדר וקש (מהרפד בעיקר, כי אין מחלקים קש באיכוסים). בקבוצה זו עמדו כבר גם עגלות בתחילת ההיריון. בדרך כלל, הרושם ממראה העגלות הוא, שאין הן די "מלאות" וייתכן שהן חסרות במידה מסוימת את המספוא הגס היבש (שחת — בגיל הצעיר, ושחת + קש בגיל מבוגר יותר) בתקופת גדילתן.

הפרות לקבוצותיהן והזנתן

את הסיוור בעדר הפרות התחלנו בקבוצה א', המשוכנת בקוראל; נשלב איפוא את הרש"מים מקבוצה זו של הפרות עם הרשמים מצורת שיכון זו.

הקוראל היה מתוכנן ל-40 פרה, אבל בעת ביקורנו הוחזקו בו 45 פרות. מכניסים לתוך הקוראל פרות, שתנובתן היומית לאחר ההמ"לטה היא למעלה מ-30 ק"ג. התנובה הממוצעת של קבוצה א' היתה בזמן ביקורנו 33 ק"ג. כמקרה יוצא מגדר הרגיל צרפו השנה לקבוצה א' זו מבכירה בגלל הישגה הבלתי רגיל: היא התחילה בתנובה יומית שלמעלה מ-40 ק"ג ובביקורת ג' עוד הניבה 32 ק"ג. מוצאה — מאם מצויינת ואביה הוא "תור".

על מבנהו וצורתו של הקוראל אפשר לעמוד מהתצלומים המובאים להלן.

בצידו האחד של הקוראל יש איבוס מקורה ובצידו השני — מקום רביצה מקורה. השטח שבין האיבוס לבין מקום הרביצה הינו מרוצף ריצפת-בטון, עם שיפועים להגרת מיי-הגשם חוצה מהחצר. בחורף מגרדים את החצר אחת לשבועיים, במקרה שמצטבר שם זבל. בשעת ביקורנו נראתה חצר זו כמעט יבשה לגמרי, ולא היה כל צורך במגפי-גומי כדי להתהלך בה. את מקום הרביצה, שאינו מרוצף, מרפדים אמ-

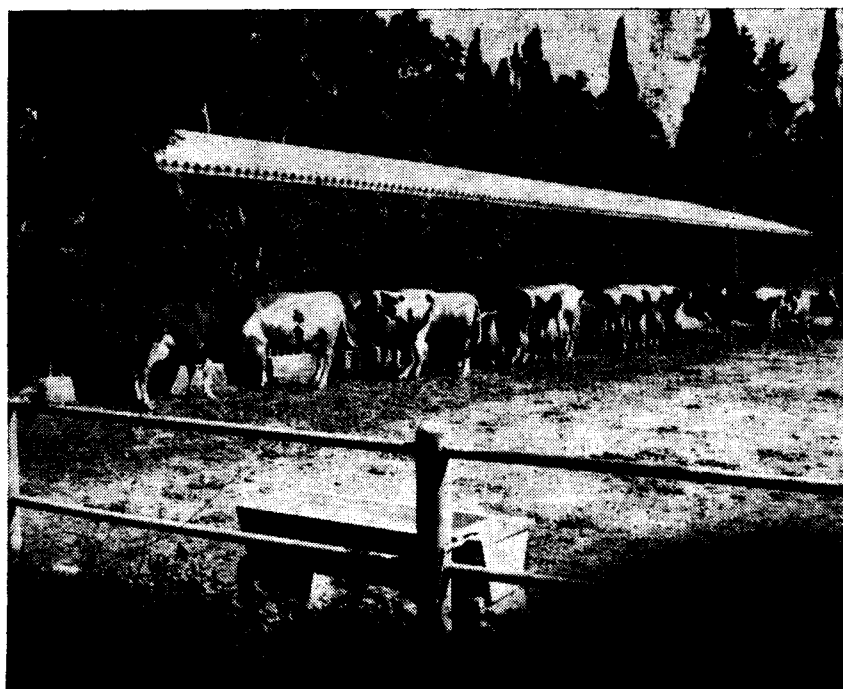
ואין מתחבטים בגילוי שיטות אחזקה אחרות. בכלובים נשארים היונקים כ"3-4 שבועות, הכל לפי "לחץ" ההמלטות¹. ההגמעה: 3 ימים ראשונים — קולוסטרום ב"3 ארוחות ביום; מנות קולוסטרום מאקסימאליות: 2-3 ליטר בכל ארוחה. במשך 5 ימים הבאים עוברים מחלב האם לתחליף-חלב, תוך מיהול החלב עם משקה התחליף. מגיל של 7-8 ימים — משקה תחליף בלבד ("חלבית") ב"2 ארוחות ביום. עם המעבר לתחליף החלב מתחילים בהגשת "סטאף-טינה" ללא הגבלה. במקרים של שלשול — נזקקים לתכשירים אנטיביוטיים. הגמילה — בגיל של 2-3 חודשים.

מאוקטובר 1967 עד לביקורנו היו כבר 120 המלטות. מתו בלידה 5 וולדות: 2 — מלידות תאומים, 1 — מאותה פרה "אומללה" שבכל שנה יולדת וולד מת (בגלל האגן הצר), ועוד 2 מתו מחמת לידות מוקדמות (כ"3 שבועות לפני גמר ההיריון). במשך אותה תקופה מתו 2 וולדות בתקופת היינקות.

הוולדות שבגיל 2 חודשים בערך נראו דלים במקצת. מנת המזון שלהם: 4 ליטר "חלבית" ב"2 ארוחות (יתכן שהן לא מספיקות להסתגל לצריכת הסטארטינה בכמויות נאותות עד לצמצום מנת המשקה מ"6 ליטר ל"4 ליטר). קבור צת העגלות שבגיל הגמילה, כשעוד שתו 2 ליטר חלבית בארוחה אחת ביום, נראו במצב גופני טוב יותר. לדעת מוטק מוחזקות העגלות בתאים המשותפים בקבוצות גדולות מדי. המרכז מאיר העיר שאמנם נכון הדבר, אולם הבעיה היא — חוסר שיכון מספיק לבני-הבקר, ומשום כך הצפיפות במבנים הקיימים, מיון בלתי מס"פיק לפי הגילים — וכתוצאה מזה — קיפוח מסוים בחלק מהוולדות.

העגלים מועברים בגיל הגמילה לדירים מיר חדים עם ריצפות-חריצים ומוחזקים שם עד להוצאה לשוק. העגלות, מגיל 8 חודשים ומעלה

¹ בעדר גן-שמואל אין עונת המלטה מרוכזת, בדר מה לזו שבמשקי עמק-הירדן ועמק בית-שאן, אלא נתהוו במקרה במרוצת השנים כעין 2 עונות עם מקרי לידה מרובים יותר; העונה האחת — דצמבר-פברואר, והשנית — יוני-אוגוסט.

הקוראל (גידרה) בגן-שמואל. הפרות עומדות ליד האיבוס המקורה
צילם: מ. יוספזון

טכנת-הרביצה בקוראל בגן-שמואל
צילם: מ. יוספזון

„עקשנותן“ של הפרות להתמיד בהנבה גבוהה. כאחד היתרונות העיקריים של הקוראל מציינים העובדים את „מצב־הרוח“ הטוב והשקט שמשׁ־רה שיכון זה על הפרות. אף בלילות גשם וסע־רות לא הורגשה השפעה לרעה על הפרות (נמסר לי ע״י מוטק שהוא ביקר באופן מיוחד בקוראל באחד מלילות הסערה הקשים שבחורף העבר והוא נתרשם שהפרות „התרגשו“ מה־סערה, מהקור, ומהגשם — פחות ממנו). למחרת אותה סערה, אף לא הורגשה ירידה כלשהי בתנובה.

בקיזור — עובדי הענף בגן־שמואל הם עד עתה שבע־רצון עד מאוד מהשיכון בקוראל; אחד מהם אף התבטא כדלהלן: „זה שנה שאנחנו מחפשים, חסרונות בקוראל ועד היום לא הצלחנו לגלות אותם“.

שאר הפרות משוכנות בסככות רגילות. בק־בוצה ב' נעה התנובה היומית בין 30 ל־25 ק״ג. מנת־המזון שלהן היא:

מזון מרוכז	10—8 ק״ג
גרעיני כותנה	2 ק״ג
גפת לחה	11 ק״ג
מספוא ירוק	2—3 יח״מ
קליפות הדר	ללא הגבלה
שחת	2 ק״ג

אף־על־פי שרוב הפרות שבקבוצה זו כבר נתעברו, מעוניינים לקיימן בהנבה גבוהה זמן ממושך ככל האפשר.

בקבוצה ג' עומדות פרות בתנובות שבין 15 ל־12 ליטר. מנת המזון שלהן היא:

מזון מרוכז	6 ק״ג
תחמיץ תירס	7 ק״ג
מספוא ירוק	2—3 יח״מ
קליפות הדר	ללא הגבלה

את המבכירות מחזיקים בקבוצה נפרדת, ויש שמצרפים אליהן גם פרות אחדות — „שקטות“, בלתי תוקפניות. אין מרביעים את העגלות לפני שיימלאו להן 14 חודש לפחות, ויוצא שההמ־לטה הראשונה היא בגיל 24 חודש בערך.

בקבוצה זו עמדו בשעת ביקורנו 42 ראש והם חולקו לשתי קבוצות־הזנה, בהתאם לרמות

נמ, אולם, כנראה, במידה לא מספיקה. כי הפרות לא נראו נקיות בתכלית. בחורף רובצות הפרות בחלק המרופד, אולם בקיץ — גם בחצר הפתוחה, שהיא מרווחת למדי ואוורירית יותר. המרבץ בחצר בקיץ הוא גם „רך“ במידה מסוימת מהזבל המתייבש, שמהווה כעין מצע נוח אף ללא כל ריפוד.

לדעת מוטק ומרכז הענף אפשר לשכן בקר ראל, שתופס שטח של $\frac{3}{4}$ דונם, כ־50 פרה, מבלי לגרום ל„צפיפות“ בשיכון. ההשקעה בב־ניית הקוראל בגן־שמואל בצורתו הקיימת הס־תכמה ב־850 ל״י לפרה, וייתכן שאפשר גם להקטין במידת־מה את ההשקעה הזו.

מנת המזון של הפרות שבקוראל היתה (בשעת ביקורנו):

10—12 ק״ג מ״מ (כופתיות)

2 ק״ג גרעיני כותנה

11 ק״ג גפת בירה לחה (2 יח״מ)

15—20 ק״ג מספוא ירוק

7 ק״ג תחמיץ תירס

2 ק״ג שחת

קליפות־הדר ללא הגבלה

מנה עשירה למדי, אולם מתקבל הרושם שהיא „מגוונת“ ומשופעת יתר על המידה במס־פוא עסיסי ולח, ולעומת זה דלה במספוא גס יבש (בשחת!). תנובות הפרות, כאמור, הן ברמה גבוהה מאוד. יש ביניהן כאלה שמגיעות לשיאים יומיים מאקסימאליים שבגבולות 50 ק״ג ואף למעלה מזה. הח' מאיר הצביע באופן מיוחד על התמדתן של הפרות בהנבה גבוהה בקוראל. רוב הפרות נשארות בקבוצה א' עד 120 יום, עד להעברתן לקבוצה ב'; יש ב־ניהן גם כאלה ששהות עדיין בקבוצה זו, אם כי עברו כבר 140—150 יום מתאריך המלטתן. את עיקר ההשפעה הטובה על התמדה בתנובות היומיות זוקפים עובדי הענף לזכותו של הקוראל. משום כך גם מתעורר לעתים וויכוח בין העובדים איזו פרה ל„הוריד“ מקבר צה א' לקבוצה ב' (המשוכנת בסככה הקונבני־ציונאלית). כדי לפנות מקום לפרות שזה עתה המליטו, הקוראל, כאמור, תוכנן לשיכון 40 פרות וכיום נאלצים להחזיק בו 45 ראש מחמת

מס' הפרות	הגיל (שנים)	ההנבה, ההתפתחות וכר. מנת המזון של קבוצה א' היתה:
1	11	מזון מרוכז 8 ק"ג
2	9	זרעי כותנה 2 ק"ג
3	8	גפת לחה 11 ק"ג
9	7	מספוא גס כלשאר החולבות
43	5-6	במנת המזון של קבוצה ב' של המבכירות
61	3-4	הופחת המ"מ ל-6 ק"ג ושאר המזונות — כב' קבוצה א'.
42	2-3	
161	ס"ה	

מעודדת העובדה שהפרות מגיל של 5 שנים ומעל לזה מהוות 36% מהעדר. בבואנו לסכם את הרושם ממבחן הגופני של הפרות. הרי אפשר להגיד שרק בקבוצות א' וב' ובאיאלו מבכירות התבלט מספר מסויים של בהמות „דקות בשר“. כל שאר הבהמות היו בקונדיציה נורמאלית בהחלט.

התנובה

לפי הדו"ח הרשמי של ספר"העדר הארצי עמדו בתשכ"ז בעדר גן-שמואל 157.1 פרה במ"מ מוצע שנתי. התנובה הממוצעת היתה: 6490 ק"ג חלב, 207 ק"ג שומן, 3.19% שומן. בשעת הסיוור בקבוצות הפרות השונות הצביעו מדי פעם על פרה זו או אחרת שסיכמה תנובה תקופתית שלמעלה מ-10 אלפים ק"ג חלב. עניינה אותנו באופן מיוחד מידת ההתמדה בהנבה של הפרות במשך תקופת שהייתן בקוראל. הח' מאיר הואיל בטובו לספק לנו תוצאות הביקורות („השקילות“) של 15 פרות, אולם נס"תפק בהדגמת חלק מהן (מחמת החשש להלאות את הקוראים במספרים רבים מדי).

תנובות רוב המבכירות הן מעל ל-20 ק"ג ויש לא מעטות שהגיעו לשיאים יומיים של 25-30 ק"ג. העובדים ציינו באופן מיוחד את העובדה שבקבוצה זו של המבכירות — אין מחלות עטין כלל! בשעת ביקורנו ליד קבוצה זו הצביעו העובדים על פרה ישישה, בת 11 שנה, שמרגישה את עצמה כנראה בנות בין הצעירות. שמה של הפרה „ערה“; היא נרכשה כעגלה בקיבוץ מזרע. תנובת-החיים שלה מתקרבת ל-80 אלף ק"ג ויש לה גם 5 בנות טרבות; מתעברת טוב בכל שנה ומניבה בכל תקופה כ-8000 ק"ג בקירוב.

לבסוף, נזכיר את מנת-המזון של קבוצת הפרות העומדות ב„הכנה“:

מזון מרוכז	5 ק"ג
גרעיני כותנה	1 ק"ג
גפת לחה	11 ק"ג
מספוא ירוק	2 יח"מ
קליפות הדר	ללא הגבלה

נמסרו לנו גם נתונים על חלוקת עדר הפרות לפי הגיל. מיפקד זה הוא ל-161 פרה והתאריך — 1.10.1967; נביא להלן את תוצאות המיפקד הזה:

שמות הפרות	תלמה המליטה	שלוותא המליטה	אירית המליטה	אילנית המליטה	אנטואן המליטה	חביבה המליטה	מוחרקה המליטה	ערה המליטה	רמה המליטה
מס' הבקורת	אוק. 67	דצמ. 67	דצמ. 67	אוג. 67	נוב. 67	אוג. 67	נוב. 67	אוג. 67	אוג. 67
1	29.6	50.2	47.6	38.5	32.4	33.5	38.5	35.7	30.1
2	41.5	57.1	48.2	36.4	44.4	32.4	46.3	44.0	35.1
3	40.8	43.9	44.6	35.3	40.4	32.3	40.6	36.4	33.5
4	38.7	—	—	36.1	35.2	35.4	41.4	38.7	41.2
5	35.0	—	—	33.4	—	33.8	—	39.6	42.5
6	—	—	—	31.6	—	29.5	—	30.5	29.3

(הערה: תוצאות הביקורות המובאות לעיל הן עד לביקורות ינואר-פברואר 1968, ועד בכלל).

הבירה, והוא אף מתרשם מהשפעתו הטובה על הנבט החלב. ברשימת המזונות העסיסיים, הירר קים והתחמיצים אנו מוצאים כ־6 מינים שר נים (במשך השנה). מאותו דור"ח על התפריט השנתי מתרשמים שהאחרים להרכב התפריט הינם „חסכוניים” יותר מדי במרכיב אחד, והוא — השחת! זהו למעשה המספוא היבש היחיד, ולפי הדור"ח יוצא שהפרה (בחשבון ממוצע) זכתה במשך שנה ב־600 ק"ג בס"ה. הוסבר לנו שהחיסכון הזה בשחת הוא מחמת „המחיר הגבוה של יחידת-המזון” שבמספוא זה. לא כאן המקום להתעכב ולהפריך הטעות שבהערכה זו של השחת בתפריט המזון (בטעות זו „חיים” רבים רבים מבין בוקרי הארץ!).

ענף המרבה

לדברי האחראים לרפת, טרם עלה ענף זה על דרך סלולה, ואין זוכים באותן „תוספות משקל”, עליהן שומעים ממשקים אחרים. לא עמדנו באופן מיוחד על הסיבות לכך. ההזנה הנהוגה במרבק (עד לתקופת התגמיר):

4 ק"ג מזון מרוכז

1 ק"ג גרעיני כותנה

מספוא ירוק,

תחמיצים, קליפות, ומעט שחת

בתקופת התגמיר מגדילים את מנת המ"מ ל־6—8 ק"ג והשאר — כנ"ל. כשבוע לפני ביקורנו הוצאו לשוק 4 עגלים בגיל של 14 חודש ומשקלם הממוצע היה 460 ק"ג ברוטו.

צוות העובדים

בס"ה עסוקים בכל העבודות של הענף 6 עובדים קבועים (בכלל זה חברה אחת, המטפלת ביונקים). בשנת תשכ"ז הושקעו בס"ה 1780 ימי עבודה. כאמור, צוות העובדים הוא צעיר, וכולם משתלמים בכל סוגי העבודות. המרכז, הוא גם הוותיק ביותר במקצוע, אבל אף הוא טרם הגיע לגיל של שלושים. בביצוע החליבה יכור לים להשתתף כל חברי הצוות, וכנראה שיוודעים את העבודה יפה, כי מעטים מאוד מקרי מחלות העטין. מכון החליבה הוא מטיפוס אידרה 8×8 ובכל משמרת עובדים 2 חולבים. בחליבת בוקר

ניתנה לנו האפשרות לעין גם ברשימת הת- נובות התקופתיות, שסוכמו ע"י אי.ב.מ. של 24 מבכירות והן נעו בין מינימום של 4950 ק"ג ומאקסימום של 9830 ק"ג. החלק הכי גדול הניב תנובות שבין 5200 ל־6500 ק"ג. אשר לשיעורי השומן — 8 מבין אלה הניבו חלב בעל אחוז שומן שלמטה מ־3%, והשאר — שיעורי שומן שלהן נעו בין 3.06% ל־3.4%; השיאנית בחלב שמן היתה המבכירה „תאנה”, שהניבה 6373 ק"ג חלב עם 3.66% שומן. ברור איפוא שרמת השומן טעונה שיפור רציני למדי! תוך עיון בחוברת „סיכומי הרפת בתשכ"ו” אנו למדים על תהליך פחיתת % השומן בעדר גן-שמואל. בשנים תשי"ח-תשכ"א, כשהתנובה הממוצעת של הפרות נעה בין 5927 ל־6329 ק"ג, שיעורי השומן הממוצע השנתיים נעו בין 3.8% ל־3.6%. בתשכ"ב החלה להתבלט פחיתה ברמת השומן, ובתשכ"ה היא הגיעה לשפל של 3.10%. מחבר הדור"ח הנ"ל גם הישווה את תוצאות הביקורת הרשמית של השומן במשק עם תוצאות בדיקות השומן של משלוחי החלב במח- לבות תנובה ומעניין לציין שלא נתגלו הפר- שים ניכרים ביניהן (בחישובי הממוצע השנתי). עובדי הענף מכירים בעובדה של פחיתת השומן, אולם מביעים תקווה שיעלה בידם להת- גבר על תקלה זו.

תנובת החלב הכוללת בתשכ"ז הגיעה ל־ 990,270 ליטר (לפי סיכומי הנהלת החשבונות של המשק); למחלבות „תנובה” נשלחו 914,965 ק"ג חלב עם שומן ממוצע שנתי של 3.25%.

המספוא וההזנה

צוינו כבר לעיל מנות-המזון לסוגי הבה- מות השונים, במצביהן השונים. מתקבל הרושם מהדור"ח הכללי על סוגי המזון השונים שהוגשו בשנת תשכ"ז ומהמנות היומיות המפורטות כנ"ל שעדר גן-שמואל ניזון בתפריט שהינו „מגוון” יתר על המידה, ויש להביע ספק אם הוא תכ- ליטי ביותר מבחינה כלכלית, אירגונית ואף פיזיולוגית. כך, למשל, השתמשו בתשכ"ז באי- בוס החולבות ב־3 סוגים של מזונות מרוכזים. הח' מאיר הביע שביעות רצון רבה מגפת-

צוות עובדי הענף בגן-שמואל
בשורה 1 (מימין לשמאל): יונתן, יובל, צבי, אלי, יענק'לה
בשורה 2 (מימין לשמאל): מאיר, יוסף, נעמי, ברכה
צילם: מ. יוספזון

ובהשבתה נוספת של העדר בעתיד. קיים צורך בתיקונים מסויימים. כגון: קביעת תפריט מזון מאוזן יותר, תוספת מיבנים (בייחוד לבני הבקר) ושיפור בניקיון של הבהמות, בייחוד של אלה שבסככות. דחוף ביותר התפקיד של העלאת רמת השומן בחלב. יש לציין לשבח את הטיפול ביונקים והעירנות לשיפור ההתעברות ומניעת מקרי התמותה בלידה.

החידוש שבשיטת השיכון — הקוראל — הפך כבר לשם-דבר בציבור הבוקרים בארץ, ובמשקים לא מעטים מתכננים הקמת קוראלים לפי שיטה זו. אלא שישנם גם מומחים לבנייה ובעלי-מקצוע שמביעים ספקות לגבי היתרונות המרובים של הקוראל. כפי שציינו ע"י עובדי הענף בגן-שמואל. רצוי איפוא להביא את העדתו של הח' מוטק בקשר עם הפולמוס הזה, ואלה הם דבריו: „בתקופה האחרונה ניבנו כבר הרבה מיבנים לפרות חולבות מהטיפוס קוראל, בקיבוצים ובמושבים, באיזורים שונים בארץ, והגיע הזמן שמוסדות מחקר, תוך שיתוף עם גורמים אחרים, יגשו לבדיקה אובייקטיבית של

נחלבות 150 פרה, בחליבת-צהריים — 150, וב- חליבת ערב — 130—140 פרה.

מתוך שיחה עם העובדים התרשמנו שאין ביניהם כאלה שרואים את עצמם בחזקת „מגויי-סים" לענף. מורגשת התעניינות בקידום הענף, מבקשים דרכים לשיפור המימשק, אירגון העבודה וכו'; פירוש הדבר — מורגשת בצוות המגמה להתמיד בעבודה זו. (הערת י.ע.: עררתי בשיחה פרטית עם הח' מוטק את בעיית היחס שבינו לבין ה„יורשים" שלו, והוא הודה שאמנם מתעוררים לעתים וויכוחים בינו לבין „הצעירים", והוא אף שמח להם, אבל בדרך כלל קיימים יחסים הוגנים למדי והוא לא נתנסה ביחס של ביטול מצד צעירים ל„וותיקים", כפי שקורה הדבר בימינו במשקם קבוציים מסויימים).

סיכום

בקיבוץ גן-שמואל קיים עדר חלב בעל כור שר ייצור גבוה למדי. צוות העובדים הצעיר, שהולך ומתגבש, מעורר תקווה בקידום הענף

הפחתה ניכרת בתמותת וולדות

הוצאה לפועל תכנית המיכון, וכעבור שנה קיבלנו את התוצאות הראשונות אשר הצביעו על המלטות של וולדות מתים ותמותה מיד לאחר ההמטלה בשיעור של 12%. הפיזור בתוך פעה זאת בין הפרים היה מ-7% ועד 23%. לאור תוצאה זאת תוכננו הזרעות העגלות בזיר-מת פרים, כגון עדי, בני וברקן, אשר הצטיינו באחוז נמוך של תמותת צאצאיהם בלידה.

כעת, לאחר סיכום השנה השלישית במיכון, קיבלנו את התוצאות על אופן ההמלטה. אנו למדים מכך שאחוז תמותת הוולדות הכוללת של פרי "און" (החיים) הסתכם כדלהלן:

שנה	המלטות של מבכירות	נולדו מתים	מתו אחרי ההמלטה	ס"ה תמותה
1966/67 "און"	5887	3.4%	4.8%	8.2%
1966/67 "שרות"	2182	6.0%	6.3%	12.3%
להשוואה: בשנתיים 1964/66 —				
סך הכל בארץ	19476	4.1%	7.9%	12.0%

כל פר ופר, בשנה האחרונה, בהשוואה לשנתיים הקודמות, למשל:

עדי: 1964/66	2144	המלטות של מבכירות	7.0%	תמותה
" 1966/67	1609	" "	6.1%	"
ברקן: 1964/66	105	" "	8.6%	"
" 1966/67	1146	" "	6.9%	"

דושה במזון מרוכז לפני ההמלטה, כפי שהיה נהוג בשנים קודמות.

תוך ביטוי הפחתת התמותה במספרים, הרי בעדרים של חברי "און" אשר בביקורת החלב, לא נולדו מתים או לא מתו מיד לאחר ההמלטה בשנה האחרונה 224 עגלים ועגלות ובאגודת כולה נמנעה או הופחתה התמותה של כ-500 עגלים-עגלות. זה מסתכם (בחישוב של 250 ל"י לוליד בממוצע), ב-125,000 ל"י הכנסה נוספת לחברי "און".

משה היימן
"און".

עם תיכנון סיכום תוצאות ביקורת החלב במהשב האלקטרוני, בשלהי 1964, נלקח בחשבון גם הרישום של תמותת וולדות בהמלטה ולאחריה, והנתונים על כך סוכמו.

בביקורתנו במכון להזרעה ע"י איינדהובן בהולנד, באוקטובר 1964 נמסרו לנו ע"י ד"ר ון-דייטן תוצאות המחקר הסטאטיסטי המתייחס לקשר שבין הפר ותמותת וולדות מבין צאצאיו ברחם אמם ומיד לאחר-היוולד. סיכום חומר זה הקיף 5 שנים של המלטות, וכתוצאה ממנו הונהגה הכוונת הזרעות עם פרים מסויימים, ובעקבותיה ירד באופן ניכר שיעור תמותת הוולדות באיזור המכון הנ"ל. כשחזרנו, כבר

מסקנה: לעומת השנתיים הקודמות ירדה תמותת הוולדות מ-12% ל-8.2%, ז.א. בשליש. היתה גם ירידה מסויימת בתמותה בצאצאיו של

תופעה זאת מוסברת על ידי כך שגורמי-טביחה סייעו לצמצם את התמותה, כגון: יתר השגחה, הודות להפניית תשומת-הלב של הבור-קרים לממדי התמותה, וכן צימצום בהזנה הגר-

צורת שיכון זו מכל הבחינות שהן. אכן, תביעה נכונה בהחלט, ומן הראוי להיענות לה! מובעת בזה תודה לצוות העובדים שבגן-שמואל על תשובותיהם המלאות וגלויות-הלב לשאלות שהוצגו לפניהם.

י. עצמון — מ. יוספזון

מנכ"ל משרד חקלאות